

NOGLE OPLYSNINGER
OM SØREN KIERKEGAARD 1834—38

V.

Af Sejer Kühle.

Endnu er tilbage at undersøge Breve til P. C. Kierkegaard (Ny kgl. Sml. 4° 3174). Ogsaa heri findes nemlig enkelte Hentydninger af Interesse. Særlig maa fremhæves nogle Breve fra Søren Kierkegaard og en Del Meddelelser fra Familien Lund om hans sidste Sygdom; og sidst — ikke mindst — maa nævnes en Skrivelse fra P. C. Kierkegaard, der findes som Indlæg i et Brev fra Professor Fr. Petersen.

Blandt de lidet betydende Epistler kan først anføres én af 19. Maj 1879 fra Distriktslæge H. E. Matthiessen, der fortæller at han i Skoleaarene (han blev Student i 1834) kom paa P. C. Kierkegaards Studereværelse. Det var beliggende i Stueetagen i Huset paa Nytorv og rummede bl. a. en Skrivepult, som stod ved Vinduet. Her fik han den latinske Stil rettet eller diskuterede kristelige Trossager med Læreren, mens Søren laa paa Sofaen, hvorfra han en enkelt Gang gav sin Mening til Kende. Fra Hjemmet mindedes han den gamle Kierkegaard, Ludvig Müller, Th. Oldenburg og Peter Rørdam.

En anden Hentydning findes i et Brev af 14. Marts 1866 fra Niels Lindberg (f. 1829), et Brev, der omhandler Søren Kierkegaards Forfatterskab og Broderens Forhold dertil. I den Forbindelse omtales de Aar (1836—41), da Brevskriveren havde sit Hjem paa Alleenberg. Han huskede fra den Tid Søren Kierkegaard, »der altid paa sin Spadseretur gennem Frederiksbergalle havde et venligt Ord til os Børn eller naar vi (vel nærmest i Ærinde fra Fader til Dr. Højærv.) kom ind paa Nytorv 2, hvor han ofte var og gav os Svedsker eller en Skilling til en Kage.«

Disse Breve gengiver ubetydelige Minder fra en fjærn Fortid. Men hertil kommer et samtidigt og mere værdifuldt fra Johann Hahn, skrevet 18. Aug. 1838 i Anledning af den gamle Kierkegaards Død. Efterat Hahn heri har omtalt det smærtelige Tab, erindrer han Vennen om, at han nu tilbage har en Broder, der i

særlig Grad trænger til Vejledning og netop nu har en Paamindelse behov. Han beklager denne Broder: »Stakkels Søren! Kan ikke dette Slag nedslaae ham, vække ham fra sin Dvale — at han ikke mere søger efter Verdens Forfængelighed, men faar Lyst og Kraft til at trægte efter det ene Fornødne og derved gjøre alle dem tilskamme, som maaske just nu — allerhelst ville tvivle om hans Alvor og Oprigtighed, tvivle paa hans Stræben efter Fred og Forligelse med Gud. — Lad Hans Salighedssag nu ret ligge Dig paa Hjerte — arbeid for ham og arbeid paa ham med Bøn og Formaning, at han maa blive din Broder i Aanden. — Lad ikke denne Leilighed gaae ubenyttet hen, men brug den efter Herrens Villie, at Du maa blive et Redskab i Guds Haand til hans Opvækkelse.«

Denne Paamindelse viser indirekte, hvad P. C. Kierkegaard tænkte; thi naar Hahn skriver, som han gør, beror det naturligvis paa Samtaler eller Breve om Sagen. Der er altsaa her et nyt Vidnesbyrd om de Bekymringer, man nærrede i Hjemmet.

— Fra en senere Tid hidrører et udateret Brev fra Søren Kierkegaard selv til den sygelige Svigerinde *Henriette Kierkegaard f. Glahn*. Heri giver han hende et godt Raad: »Tab for Alt ikke Lysten til at gaae: jeg gaaer mig hver Dag det daglige Velbefindende til og gaaer fra enhver Sygdom; jeg har gaaet mig mine bedste Tanker til, og jeg kjender ingen Tanke saa tung, at man jo kan gaae fra den. Selv om man gik saaledes efter sit Helbred at dette bestandigt var en Station forud — jeg vilde dog sige: gaae!«

Kierkegaards Tilbøjelighed til at trave paa Gaden har Svirgerinden naturligvis kendt, og hun har formodentlig læst hans Formaning med et overbærende Smil.

Om Kierkegaards legemlige Skrøbelighed er allerede sagt adskilligt. Men hertil kan endnu føjes nogle Bemærkninger, som ikke er helt uden Betydning.

I et Brev af 2. April 1841 fra Svogeren *H. F. Lund* til Naturforskeren *Wilh. Lund* finder man bl. a.: »Den der er noget syg er Oncle Søren, han har forlovet sig med en ung og ret køn Pige en Datter af Etatsraad *Olsen*, dog er det ikke just det han feiler, men derimod har hans Bryst været angrebet og han har atter begyndt at spytte Blod.«

Denne Meddelelse tyder ret stærkt paa, at Kierkegaard som ung var angrebet af Lungetuberkulose; men senere kom Lidelsen ikke saa stærkt til Udbrud, at den medførte langvarigt Sygeleje. Først under Hospitalsopholdet i 1855 blev der fremsat Formodning om dens Tilstedeværelse (*Ugeskrift for Læger*, 1913, S. 1673).

Det, der paa den Tid stærkest prægede Sygdomsbilledet, var imidlertid en Lammelse, der kunde tyde paa Myelitis; og en Lun-

gelidelse antydes kun i Bemærkninger som: »Hosten vedbliver at besvære ham. Expektoratet bestaar af purulente Klatter, hvoraf enkelte intimt blandet med lyserødt Blod.«

Fra Henrik og Michael Lund, som bægge nylig havde været Kandidater paa Hospitalet og daglig besøgte Patienten, har man derimod Udtalelser, som giver nogen Vejledning. Lammelsen omtales f. Eks. i et Brev af 7. Oktober 1855 fra Michael Lund til P. C. Kierkegaard; mens Carl Lund — efter en Samtale med Henrik — meddeler 24. Oktober, at der ikke er noget Haab for den syge, »thi det er Brystet der tillige er angrebet, det der bevirker Brystsyege, der virker i Lunge og Ryg og fl. Steder.«

Herefter tør vi vistnok betragte det som givet, at Kierkegaard fra sin Ungdom har været angrebet af Phthisis, en Lidelse, der har præget ogsaa hans Sjæleliv.

— Tilbage er endelig at fremdrage et Dokument, der kan tjene til Belysning af et kritisk Tidspunkt i Kierkegaards Ungdom, det Tidspunkt, hvorom der berettes i Jordrystelsesoptegnelsen (S. K. Pap. II, S. 269). Ogsaa dette Dokument findes i Broderens Arkiv. Det hændte nemlig i 1876, at Professor Fr. Petersen fra Kristiania skrev til ham for at se hans Mening om det nævnte Stykke; og i den Anledning sendte P. C. Kierkegaard 13.—15. Januar 1877 et langt Brev, hvori han ret indgaaende gjorde Rede for sin Opfattelse. Dette Brev blev senere returneret og er derved bevaret.

Efter en lille Indledning gaar P. C. Kierkegaard lige til Æmnet, idet han omtaler det Citat fra »Kong Lear«, som Søren Kierkegaard har anført med Overskriften »25 Aar«, og dernæst gaar over til Behandling af Stykket om »den frygtelige Omvæltning«:

»Stykket p. 4 ff. i Første Bind af »Efterladte Papirer« antager Barfod rigtignok (se p. 3) for skrevet efter 5/5 38, Fødselsdagen, før 9/8 38, Faders Dødsdag, men véd, efter hans Ytringer til mig derom, kun den Grund derfor, som synes at kunne hentes af selve Indholdet. For mig, der tidlig fandt og særligen dvælede ved de tre smaa Ark med Guldsnit og deres smaa Orakel-Ord, og som nu igjen har taget disse Optegnelser i Overvejelse, staar Sagen salvo meliore judicio, saaledes. Verset af Kong Lear er rimeligvis skrevet paa 5/5 eller strax efter. Den følgende prosaiske Udtalelse, — forøvrigt sin Form uagtet digterisk nok, — dog vel umiskjendeligen under en ganske anden, stærkt rystet Stemning, ogsaa at spore deri, at han nok egenlig blander to »ufejlbarlige« Fortolkninger med hinanden, er derimod neppe samtidig, men tilføjet netop i Dagene efter Faders Død (i hvilke han ogsaa ellers var saa bevæget, — som det da hos Barfod et-steds findes berørt, — at hans Dagbogs-Optegnelser om selve Dødsfaldet forvirredes en 8 Dage derved). Læser man denne Udvik-

lings første Passus med fornøden Opmærksomhed og lidt Kjendskab forøvrigt til Forfatteren, saa bemærker man snart, at den begynder som om den store Jordrystelse ganske nylig var indtruffet, medens p. 5 lin 2 berører en Lise, der aabenbart allerede oftere og med Mellemlum har gjetet ham, saa Ingen der kan tænke paa en endnu meget ny Forfærdelse.

M e j u d i c e er Sagens Sammenhæng den. Da et i det Hele trygt og tilfreds Familieliv i vort Hjem — glandsfuldt næsten eller dog særlig oplivet for de Unges (Sørens og mit) Vedkommende ved, at vore Søstre levede i særdeles lykkeligt Ægteskab (med to Brødre Lund, begge døde i 1875), og at Hjemmet derved fik et Præg af Munterhed og Frejdighed, som ellers vore Forældres høje Alder og gammeldags jævne Levevis stundom lod os føle lidt Savn af, — da denne trygge Lykke afbrødes ved fire Dødsfald, netop saalangt fra hinanden, at vi ligesom stod ved Gravene af Vore i to Aar (ældste Søster 10/9 32, Broder, Aaret før rejst til Amerika, 21/9 33, Moder 31/7 34, anden Søster 29/12 34): saa maatte vel sagtens Huset, med gamle Fader og os to alene tilbage, faa et ganske modsat Præg, føleligst naturligvis for Søren, der da var omtrent tyveaarig, og hvis Anlæg til Tungesind var forbundet med et Anlæg til at forstaa og nyde det æsthetisk Skjønne, en højere aandrig Selskabelighed, Musik o. s. v., der langt overgik, hvad jeg har haft af den Art. Netop i Aarene 1832—35 var jeg imidlertid kommet over adskillige Anfægtelses-Tider og kommen en levende Tilegnelse af Kristendommen nærmere. Og da jeg i 1835—6, efter en heftig Typhus henimod Slutningen af 1835, tog Licentiatgraden, blev theolog. Manuduktør (istedetfor Lærer ved en Latinskole) og ægtede en Datter af afd. Biskop **B o i s e n**, gik der endnu et mildt Sollys op ogsaa over gamle Fader; og Søren, — der havde, som hans Skrifter nok ogsaa oftere ytre, særlig Begavelse til at være Onkel, — var vist ikke mindst berørt deraf. Men da saa min **M a r i e** døde 18/7 1837 efter 10 Maaneders Ægteskab, og da jeg i lidenskabelig Sorg snarere forøgede min Faders Kummer efter saamange Rystelser, da **s e j r e d e** uidentvild den mørke Betragtning hos Søren, der sagtens havde besøgt ham allerede i Tiden efter de fire Dødsfald, og som i Grunden er den eneste, den hele Passus virkelig udtaler, nemlig at Slægten skulde uddø og Fader overleve os alle (tiere ytrer han ogsaa andensteds sin Formodning om, at Ingen af os alle vilde naa synderlig længere end i Trediverne-Alderen), og at ingen af Sønnerne — mine Søstre efterlod 8 Børn — skulde efterlade sig Børn, der kunde hindre Familie-N a v n e t s Uddøen. Sidst i 1837 var han saa ved at flytte fra Fader, vist ogsaa under Paavirkning af det Tunge, der da hvilede over Stemningen hos begge os andre; og under 14/1 38 betalte Fader en Gjeld

for ham (se p. 194). Under disse Forhold var det uidentvipl stærkere end nogensinde ellers vaagnet hos ham, at han vilde gjøre Fader, — der led meget over, at han ingen Embeds-Examen tog, og vel ansaa hans æsthetisk-philosophiske Studier og Omgang med Digtere o. s. v. for Dilettantvæsen og Tidspilde, — den Glæde at tage theol. Examen og saaledes, siden han selv dog skulde dø ung, endnu være Noget for og med den Fader, der jo skulde berette ogsaa ham og begrave ogsaa ham. I denne Stemnings resignerende Ro er Verset af Kong Lear kommet ham tilpas; som han og Kordelia, saaledes Fader og Søren, samtalende om Alt som Hedengangne. Saa kom trods Forudsætning og Forventning, netop da han havde for at vorde Noget for Fader, hvem han vel vidste hvormeget han i nogle Aar var kommen til at bedrøve, Faders Død. Og da fik han den voldsomme Rystelse og den »ufejlbarlige« Forstaaelse, som NB i et helt langt Stykke var den samme som den tidligere, kun endmere skærpet (en Brøde i og en Dom over hele Slægten, ingen Fortsættelse i Tiden hernede), men som afveg deri, at Fader, som det nu viste sig, ikke engang skulde berette os to og muligen se os dø i Saligheds Haab, men dø fra os uden opfyldt den Forhaabning om os, medens vi endnu skulde leve men aldrig faa Børn (jeg ikke — det forudsattes — allerede mit første Ægteskab havde været mod egen og Alles Forventning) faa ingen, fordi (p. 5 lin. 10—11 som nu kommer med) han ikke havde det fjerde Buds Velsignelse.

Læser jeg derfor hin hele Passus ret, saa er, som Følge af Sørens lidenskabelige Stemning, den sidste Forstaaelse, — der jo ellers i Alt er ens med den foregaaende, kun at Brøden og Forbandelsen nu ikke skal medføre, at Fader staar som Gravkors paa vor Grav, men vi to Overlevende som tørre Grene paa hans Grav, — slet ikke udtalt i første Passus og den kommer, trods Tilløbet, han tager til den med det første »Da« og »Jordrystelsen«, først til, vel ikke at udtales, men at antydes p. 5 lin 10 ff. Nær har han været ved at udtale den p. 4 lin 4 fra neden, hvor han føler »Dødens Stilhed tiltage om mig (sig), naar« : den Døds-Stilhed tiltage om mig, som jeg (han) havde mærket Tilnærmelsen af, naar jeg saa Fader som Gravkorset paa Sines Grave, men dog trøstedes ved, at Fader blev deres Skriftefader, idet de reves bort

At den her antydede Forklaring over Stykket p. 4 ff. blandt Andet ogsaa lader sig understøtte ved den Bemærkning, at Søren sikkert fra først af kun har villet give et Vers ved 5/5 38, sin Myndigheds Dag, ligesom Versene over Barndom og Ungdom, ses let. Være den imidlertid urigtig eller dog af mig ikke tilstrækkelig begrundet, saa synes i ethvert Tilfælde dog klart nok, 1) at Fa-

der ikke i de sidste Maaneder af sit Liv kan have meddelt Søren en Forbrydelse som det, der trykkede ham, siden Søren tit nok klager over, at han næsten som Barn blev Medvider i, hvad der trykkede Oldingen og maatte tilintetgjøre Barnligheden hos Barnet, og 2) at S., en saadan Meddelelse forudsat, ikke kunde talt om, at »ahne« en Skyld, en Straf o. dsl.«

Denne Redegørelse kan give Anledning til en Del Betragtninger. For det første kan anføres, at P. C. Kierkegaards Datering af »Jordrystelsen« bekræftes eftertrykkeligt allerede i H. P. Barfods Udgave af »Efterladte Papirer« Bd. 1 (1869) S. 424, hvor der citeres: »Men min Faders Død var da ogsaa en frygtelig rystende Begivenhed for mig, hvordes, har jeg aldrig talet til noget Menneske om.« Og for det andet kan leveres Bevis for, at Søren Kierkegaard gennem Faderen var kommen til den Opfattelse, at han selv og Broderen skulde dø tidligt, og Faderen skulde sidde tilbage som den sidste af en talrig Familie.

Man ser det af forskellige Hentydninger i Kierkegaards Skrifter. F. Eks. vidner selve Titlen »Af en endnu Levendes Papirer« om, at Faderens Død overraskede ham; men særlig fremgaar det af et langt Brev, som han — efterat være fyldt 34 Aar — skrev til Broderen i Maj 1847. Det hedder heri bl. a.:

»Den Fødselsdag, til hvilken Du gratulerer, og om hvilken Du siger, at den »i de sidste Dage, mod Sædvane, flere Gange har været Dig i Tanker,« den Fødselsdag har ogsaa ofte og længe forud været mig i Tanke. Jeg blev nemlig 34 Aar gammel. Dette er i en vis Forstand kommet mig aldeles uventet. Det forundrede mig allerede meget i sin Tid — ja, nu kan jeg da gjerne sige det uden at frygte for at forstyrre — at Du blev 34 Aar gl. Baade Fader og jeg havde den Idee, at ingen i vor Familie skulde blive over 34 Aar. Hvorlidet jeg nemlig ellers var enig med Fader, saa havde vi i enkelte sære Ideer et væsentligt Berøringspunkt, og i saadanne Samtaler var Fader altid næsten begejstret for mig, fordi jeg med levende Phantasi kunde udmale og med dristig Consequents forfølge Ideen. Det var overhovedet besynderligt med Fader, at hvad han havde meest af var hvad man mindst tænkte paa, var Phantasi, rigtignok tungsindig Phantasi. Det 34de Aar skulde altsaa være Grændsen, og Fader skulde overleve os alle. Saaledes er det nu ikke skeet — jeg gaar i mit 35te Aar.«

Naar man har læst dette, kan man næppe være i Tvivl om Sagens Alvor, som desuden fremgaar af en samtidig Optegnelse (S. K. Pap. VIII¹, S. 49): »Forunderligt, at jeg er fyldt 34 Aar. Det er mig aldeles ubegribeligt; jeg var saa sikker paa at dø inden den Geburtsdag eller paa den, at jeg virkelig kunde fristes til at antage, at min Geburtsdag er feil angivet, saa jeg dog dør paa den 34de.«

Herefter tør vi fastslaa, at Faderens Spaadom har haft en betydelig Indflydelse paa Kierkegaards Fantasiliv og paa hans Livsførelse. Faderens Anfægtelser og de Tanker, som Sønnen omtaler, kan f. Eks. have været fremtrædende i Slutningen af 1835, da P. C. Kierkegaard ved en livsfarlig Tyfus bragtes helt fra Sans og Samling i næsten to Maaneder; og det er aabenbart til disse Tanker, der hentydes i Januar 1836 (S. K. Pap. I, S. 78), efterat Faren var overstaaet: »Det er underligt nok med Overtro. Man skulde vente, at den, der eengang havde seet, at hans sygelige Drømmerier ikke gik i Opfyldelse, nu tvertimod for Fremtiden skulde opgive dem; men tvertimod de faae mere Styrke, ligesom Spillelysten stiger hos den, der eengang har tabt i Lotteriet.«

Søren Kierkegaard har dog endnu paa det Tidspunkt næppe været saa stærkt overbevist som Faderen, men Tanken kom atter frem, da P. C. Kierkegaards Hustru døde, og ikke mindst er der Grund til at tro, at den gamle Kierkegaards Død var en alvorlig Rystelse.

Da svigtede Spaadommen; og det samme gælder, da Broderen 6. Juli 1839 naaede op over den fastsatte Alder. Saa meget mere mærkeligt er det, at Kierkegaard kunde tro, at den skulde gaa i Opfyldelse for hans eget Vedkommende; og saa meget mere mærkeligt er det, at han med denne Tanke in mente har fremskyndet sin Produktion i Aarene indtil 1847 for da at kunne afslutte den.

Med Hensyn til Faderens Brøde, da siger P. C. Kierkegaards Brev kun lidt. Han har Ret i, at der i Jordrystelsesoptegnelsen ikke ved et Ord antydes, at Søren har opdaget en hidtil ukendt Synd i Hosekræmmerens Liv; og der er herefter ingen Grund til at betvivle, at Søren Kierkegaard forlængst kendte Faderens Forseelse.

At denne Forseelse var af seksuel Art, faar vi Vished for gennem Søren Kierkegaards Papirer; men iøvrigt afviser P. C. Kierkegaard den Paastand, som **G e o r g B r a n d e s** nylig havde fremsat, nemlig, at Faderen skulde have været sin sidste Hustru utro. Herom siger han nemlig i Brevet til Professor Fr. Petersen: »Dr. Brandes har været saa uheldig som nogenlunde muligt, naar han tillader sig at gjette, at det skulde være »en Utroskab mod Hustruen«, der var Grund til Anfægtelser af Tungsind, som Søren tyder hen til hos sin og min Fader, og hvoraf Søren tidlig er bleven paavirket.«

Mere faar vi ikke at vide; noget positivt har P. C. Kierkegaard ikke villet meddele.